

4. MUSIKKHANDELEN I KIRKEGATA

Det var litt av et kupp å få lokaler i Kirkegaten – hovedstadens paradegate ved midten av 1800-årene – den dannet hovedåre mellom domkirken i nordøst og Bankplassen med Christiania Theater og Frimurerlogen i sørvest.

Kirkegaten kunde ellers nu gjerne kaldes Boghandlergaden efter den Mængde Boghandlere, som have udseet sig den for sine Spekulationer. Der findes nemlig ikke færre end 7–8 Boghandlinger.

(Henrik Wergeland i Lillehammer Tilskuer 3. november 1843.)

Nr. 17 var en vakker, stor gård bygget 1625 for rådmann Christen Nielsen Bang. Flere av byens rådmenn hadde eid gården før den ble kjøpt av overlærer Ulrik Vilhelm Møller i 1823.

Kirkegaten 17 før ombyggingen i 1841. Oslo museum

Møller (1791-1853) var først lærer i historie og geografi ved Krigsskolen og ble betegnet som “Kadetternes Yndling”. Han hadde imidlertid sine egne idéer om undervisning og opprettet 1822 (nedlagt 1845) like godt en latinskole eller et institutt,

som den gang også kunne være betegnelsen, i sitt hjem. Her innførte han gymnastikk og bading som egne disipliner, og han var den første som begynte med friminutter mellom timene. I 1841 foretok han en omfattende ombygging av hele gården; den ble mye større og lignet lite på den gamle fra 1625.

Kirkegaten 17 var en stor toetasjes murgård da Warmuth flyttet inn i 1861, og det bodde rundt 80 personer i gården. Bygningen lå på hjørnet Kirkegaten/Tollbodgaten. Lengste sidefasade – mot Kirkegaten – var 32 meter med 9 store buede vinduer i 1. etasje og 9 par vinduer i 2. etasje. Lengden mot Tollbodgaten var 23 meter og det var 8 vinduer av samme type. I gården var det stall med plass til seks hester og et uthus til vogner

Kirkegaten 17 med brannskader i 1897. Oslo byarkiv.

Takket være branntakstene vet vi hvor stort Warmuths forretningslokale var: 9 meter langt, 5 meter dypt og 4 meter høyt. I tillegg kom lokaler i 2. etasje til pianoer og harmonier, foruten boder i kjelleren og på loftet. 18. oktober ble dørene åpnet for den warmuthske musikkhandel inn til dette mektige lokale med alle de store vinduene, den lange disken og de mange reolene. Det må ha vært rene eventyret for warmuthene!

Musikkhandelen i Kirkegaten satset først på noteleiebibliotek og notehandel, instrument- og strengehandel. Etter hvert kom kunsthandel, konsertbyrå og et musikk Tidsskrift til. Senior og junior arbeidet godt sammen, etter hvert med junior som

den førende. I 1873 overdro gamle Warmuth butikken til sønnen, men fortsatte som medarbeider.

Noteleiebibliotek og notehandel

I Christiania hadde man hatt noteleiebibliotek i mange år. Det første, H. Th. Winthers, var i sving allerede i 1822. I 1862 møtte Warmuth tre konkurrenter: Neuperts notehandel og leiebibliotek i Kongensgate 25, Lindorffs notehandel og bibliotek i Kirkegaten 10 (firmaet opphørte et par år senere) og Røsholms i Kirkegaten 16 – på hjørnet diagonalt over Warmuths forretning.

I løpet av det året junior hadde vært i Braunschweig, var han ikke bare lært opp i musikkhandlerbransjen, men han hadde også tatt undervisning i piano- og fiolinspill. Han hadde fått flere venner der, og i flere år fremover ble ekteparet Friedrich og Caroline Müller i musikkforleggerfirmaet C. Weinholtz svært viktige støttespillere for Carl junior i hans arbeid med butikken i Christiania.

F. Müllers første brev (datert 4. november 1861) til junior etter åpningen av butikken i Kirkegaten 17 er skrevet til en nyetablert og uerfaren musikkhandler og er svært detaljert.

Carl hadde nettopp sendt en større bestilling på noter som Müller straks hadde formidlet videre "i alle himmelretninger". Han hadde så pakket en kiste full med 23 pakker og brakt den til jernbanen med kurs for Altona. Herfra, fremgår det av et senere brev, ville den bli tatt hånd om av en Herr Petersen og sendt med skip til Christiania. Dette var måten man gjorde det på den gang.

Så måtte Warmuth ta seg av notene som var beregnet for leiebiblioteket – dele dem inn i grupper og ordne dem alfabetisk.

Müller var kommisjonær i et kryssnett av forhandlere over store deler av Tyskland og i Wien, med firma Lose i København og Warmuth i Christiania som de nordligste handelspunkter. Hans kommisjonærposisjon gjorde at han kunne skaffe Warmuth (og andre) noter fra en lang rekke firmaer med 60 % rabatt. Selvsagt hadde Müller også sin fortjeneste på dette. Kommisjonærsystemet var enkelt, praktisk og effektivt. I denne begynnerfasen tok Müller seg ekstra godt av den unge Carl, og i brevet regner han opp

alle de firmaer han selv var representant for – som Warmuth også kunne få noter fra, med de nevnte 60 % rabatt. Listen omfatter 20 navn – tidens betydelige musikkfirmaer.

Junior sendte deretter ny bestilling og forteller at han har fryktelig mye å gjøre. Müller svarte 13. desember:

Jeg vet av erfaring at du liker deg best når du har mye å gjøre. Jeg har forsøkt å utføre dine oppdrag så godt som mulig – noen komposisjoner er ikke trykt ennå, andre helt utsolgt. Din far ville ha en oversikt på slutten av året og det skal du også få.

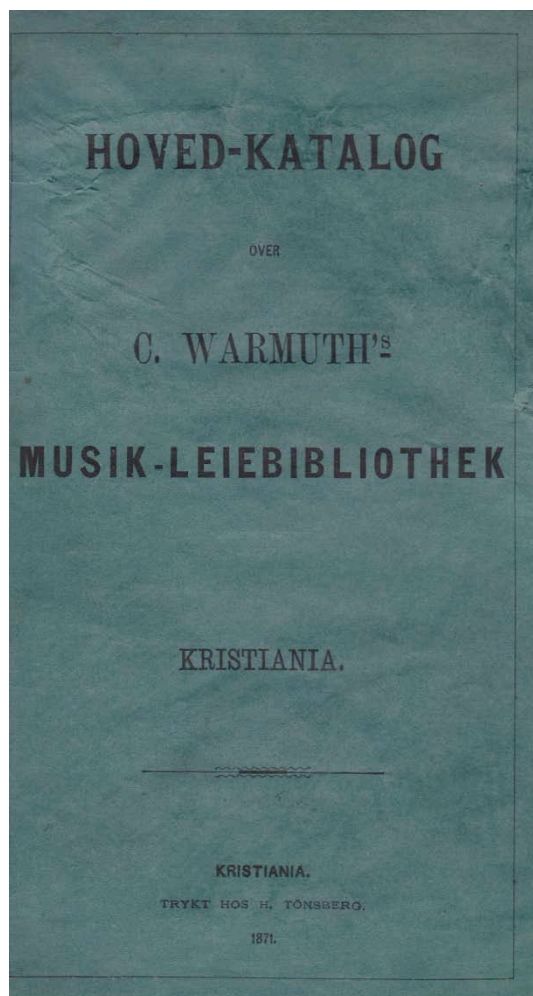
Müller var spent på hvordan det ville gå, om det ble mange nok abonnenter og ikke minst om *leiekundene* ville trekke til seg *kjøpekunder*, for som han sa: “Jeg liker bedre å selge noter enn å leie dem ut – det tjener man jo bedre på.”

Leiebiblioteket ble åpnet oktober 1862. Månedene forut var man i full gang med forberedelsene. Junior sydde selv alle leiebibliotekets notehefter inn i pappomslag; det var et omstendelig arbeid, men ville ifølge Müller lønne seg når Warmuth organiserte biblioteket etter nummer og holdt det adskilt fra salgsavdelingen.

Å bygge opp et musikkbibliotek den gang foregikk på stort sett samme måte som i senere tider og i tilsvarende samlinger: standardverker pluss tidens populærmusikk. Müller anbefalte Warmuth å se gjennom katalogene til de tyske musikkfirmaer Cranz, Nielmeyer og Friedel. Warmuth har – sikkert stolt – fortalt Müller at leiebiblioteket var stedets største. Da det åpnet i oktober var det ikke bare Christianias, men landets største med sine 21.114 hefter – eller nummer, som den tids ordbruk var.

For å kunne drive et leiebibliotek trengte man abonnenter, jo flere jo bedre, selvsagt. 19. mai skrev Müller at det var et godt tegn at Warmuth allerede før biblioteket åpnet hadde 35 abonnenter. Umiddelbart etter åpningen skrev Warmuth til Müller og fortalte at nå hadde de 102 abonnenter – noe Müller syntes var bemerkelsesverdig bra. 3. juni 1863 skrev Müller:

“Det gleder meg meget at ditt abonnenttall vokser så raskt. Og så håper jeg inderlig at du også vil få mange kunder som kjøper!”

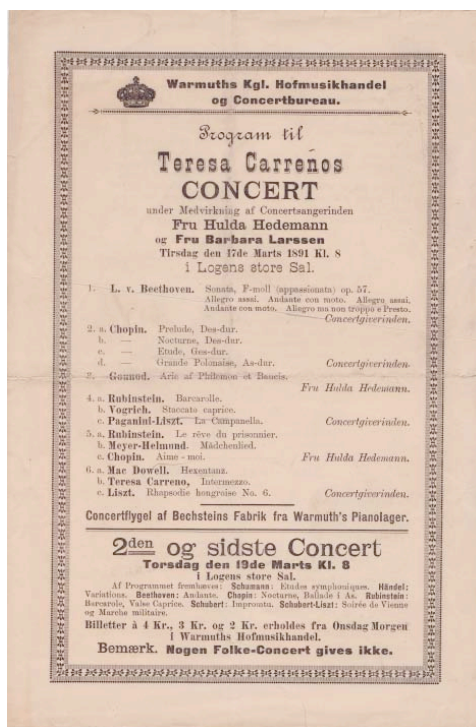
Katalogen over leiebiblioteket 1871 med 35.322 nummer. Privat eie.

Katalogen med de 21.114 nummer ble avertert 8. oktober. I 1864 kjøpte Warmuth og Neupert i fellesskap Lindorffs leiebibliotek, og Warmuth averterte at hans leiebibliotek ville bli utvidet med 3-4000 nummer. Tre år senere var tallet 26.023. Og det steg stadig, i 1893 viste katalogen imponerende 65.000 hefter – det største i Europa, hevdet Aftenposten.

Konsertbyrå

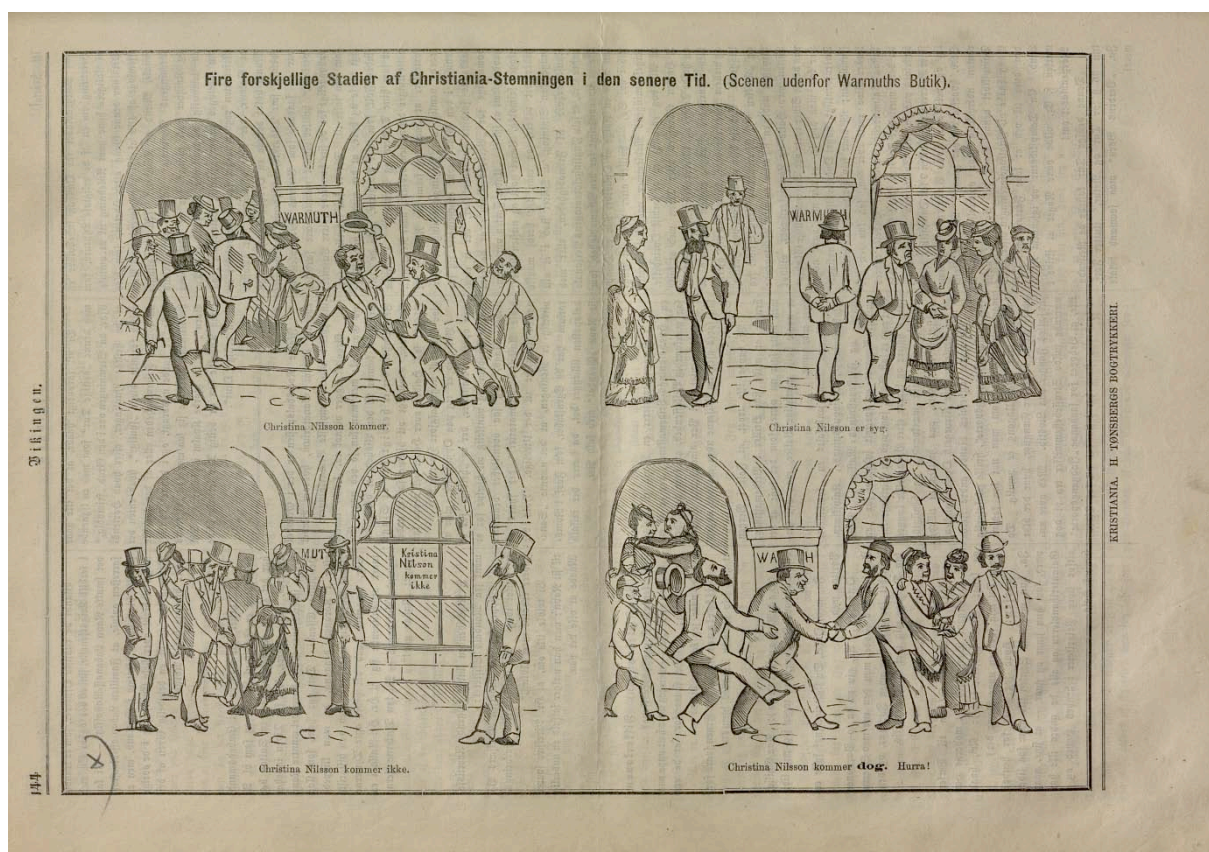
I 1862 begynte firmaet også å selge billetter til konserter. I september var det Otto Winter-Hjelms konsert da hans symfoni i B-dur skulle oppføres, deretter pianisten Fredrik Lindholms konsert 22. november. De øvrige billettselgere var bokhandlerne Dahl og Cappelen. Den sterke posisjon som forretningen skulle få som billettselger,

konserterarrangør, møtested og formidlingsentral i musikklivet startet allerede nå. Organisten “Rudolf Magnus's Ferier begynder den 1ste Juli og varer til 1ste Septbr. hvor da et nyt Kursus begynder. Bestillinger, Anmeldelser etc modtages i C. Warmuths Musikhandel”. Otto Winter-Hjelm har en lignende annonse 4. september.

Annonce fra konsertbyrået 1891. Privat eie.

I 1866 er stillingen blitt såpass styrket at for eksempel påmeldingene til Griegs og Winter-Hjelms nyetablerte musikkakademi helt naturlig skjedde hos Warmuth. Den 22 år unge Warmuth kunne nå stolt skrive til komponisten J.P. Cronhamn i Stockholm juli 1866: “da jeg, uden at rose mig selv, kjender de personlige musikalske Forholde godt”.

Christina Nilsson var svensk sopran av europeisk format. Vittighetsbladet Vikingsens gjengivelse av oppstyret rundt hennes komme eller ikke komme i 1876. Nasjonalbiblioteket.

Kontaktnettets styrket og utvidet

Musikkhandelen i Kirkegaten gikk riktig bra. Kontakten med Müller var god å ha – han sendte jevnlig såkalte *Monats-Berichts*, som var en månedlig fortegnelse over nye noter, som da var utkommet i Tyskland. Warmuth handlet svært meget direkte med Müller – i hvert fall til rundt 1870, da forbindelsen synes å ha skåret seg. To andre firmaer som Warmuth allerede nå hadde mye kontakt med var Friedrich Gessner i Magdeburg og August Reichel i Markneukirchen. De første hadde “Accordion-Fabrik”, den andre “Musikwaaren-Fabrik”. Magdeburgspillene var de første masseproduserte trekkspillene. Opprinnelig var de enradige og diatoniske.

Brevene fra Müller er innholdsrike. Ved én anledning får vi til og med listen over en av Warmuths bestillinger. Komposisjonene hadde han sikkert funnet på tyske nyhetslister, og de fleste var beregnet på leiebiblioteket. Det er tidens populærmusikk – ukjente navn for oss i dag (Fahrbach, Bilse, Spindler, Faust og andre), noen få er de store navn (Mozart, Haydn, Beethoven, Wagner), og det er en del

undervisningsmusikk. Akkurat denne kombinasjonen av populærestykker, klassiske stykker og skoler er fundamentet for noteutvalget i alle 1800-tallets musikkforlag enten det gjaldt leiebiblioteket, salgssavdelingen eller musikkforlaget.

Instrumenter – på landet og i byen

En omfattende reise i juni 1871 førte junior og foreldrene gjennom København, Magdeburg, Sondershausen, Thale og Hamburg. De stoppet i Magdeburg der de oppsøkte familien Gessner, som ikke bare var gamle venner, men som altså også hadde en stor trekkspillfabrikk. Unge Carl ble igjen et halvt års tid for å sette seg inn i trekkspillproduksjon. I januar 1872 skrev Friedrich Gessner til senior: “Det går fint med din sønn, han er flink til å arbeide og gjør seg flid.”

Det var fleire store fabrikantar i Europa på den tida. I Noreg er det særlig spela laga av Friedrich Gessner i Magdeburg som blir populære. Spela frå Magdeburg gjekk ofte berre under namnet “magdeburgarar” både i Noreg og Sverige. Eit særleg norsk namn var “Warmuth”-spel. Det var musikkhandlar Carl Warmuth i Kristiania som importerte spela frå Gessner-fabrikkane. (Arild Hoksnes i *Vals til tusen.*)

I mars 1873 averterte Warmuth “Hoved Oplag for Norge af Udlandets bedste Fabrik af Accordeons (Trækspil)”. Det var altså Gessner i Magdeburg. Firmaet ble etablert i 1845, og er fremdeles, 170 år senere, regnet blant de fremste på sitt område.

Tegning av Fr. Gessners Fabrikk i Magdeburg. Arne Blomberg, Lingham.

Denne annonsen er forøvrig bemerkelsesverdig der den fortsetter:

Til DHrr. Landhandlere etc anbefaler jeg mit store Lager af Accordeons i alle Størrelser.

Lignende formuleringer om andre instrumenter dukker opp i annonser fra Warmuth flere ganger senere; som her i 1877:

Smaa Lirekasser (anvendelige til Balmusik paa Landet)

og i 1885:

Nyt Instrument! Folke Zithere – Udmærket Instrument til Tidsfordriv og hygge paa Landet.

Og det gjaldt ikke bare trekkspill, cither (zither, harpeleik, strengeinstrument som ble spilt med plekter) og lirekasse; i desember 1874 kommer denne annonsen:

For Landhandlere og DHrr. Handlende i Provindsbyerne. Idag udkommen specificeret Pris-Kurant over hele min Musik-Instrument og Strengehandel. Paa Forlangende tilstilles den gratis.

Disse formuleringene henger nødvendigvis ikke sammen med bymannens bornerthet, det er vel så naturlig å se dem som uttrykk for det faktum at alle disse instrumentene simpelthen var små, enkle å transportere og å vedlikeholde. Enda viktigere var tidspunktet rundt 1874 – Warmuths henvendelser til landhandlerne forteller om en oppmyking av handelslovgivningen, og viser at firmaet fulgte med i utviklingen og utnyttet de nye mulighetene. Fra gammelt av hadde kjøpstedene enerett på all handel i sitt distrikt og enda så sent som i 1857 fastslo en lov at et landhandleri ikke måtte ligge nærmere en by med dens privilegier enn 3,5 mil; denne grensen ble i 1866 satt ned til 1,3 mil, og i 1874 ble den opphevet. Følgelig fikk Warmuth som grossist her et nytt marked.

Dette gjaldt altså i tidens terminologi musikkinstrumenter, ikke pianoer. På grunn av sin størrelse, vekt, kompliserte mekanikk og ikke minst pris var pianoet ikke like lett å omsette.

Warmuths pianolager som hittil synes å ha vært konsentrert til merket Lockingen, ble i 1874 utvidet med merket Mastmer & Co, i 1875 med det svenske Malmsjö, i 1876 med amerikanske harmonier og orgler av merket Estey, og i 1877 hadde han både tyske, franske og amerikanske orgler og harmonier.

“C. Warmuths musiketablissement”

Etter i alle år å ha undertegnet annonsene med enten “C. Warmuths Instrumenthandel”, “C. Warmuths Musikhandel”, “C. Warmuths musikalske Leiebibliothek”, “C. Warmuths Musikforlag”, “C. Warmuths Pianofortelager” eller en kombinasjon av disse, alt etter om annonsen dreide seg om instrumenter, noter, leiebiblioteket, forlagsutgivelser eller pianoer, signerer han stolt i august 1874 annonsen med “C. Warmuths Musiketablissement”. Etablissement! Virksomheten var nå blitt stor og etablert med et vidtfavnende kontaktnett innenlands og utenlands. Forlagsnummeret var på dette tidspunkt kommet opp i 169.

Interiøret i Warmuths musikkhandel 1887. Sjefen selv til høyre bak disken. Noteforside, Ringve Museum.

I testamentet gamle Warmuth skrev fremgår det at sønnen Carl var utsett til å overta forretningen, og faren skriver her “og skulde nogen troe, at Carl fik for meget, vil jeg blott anmærke, at I skylder Carl meget, da han har arbeidet dertil”.